

Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων στην Κυπριακή έννομη τάξη, Υφιστάμενο Νομοθετικό Πλαίσιο και δυσχέρειες εφαρμογής

Νίκος Ζένιου, Προπτυχιακός φοιτητής,

Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το παρόν άρθρο, καταπιάνεται με την ποινική νομοθεσία που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις των ανηλίκων παραβατών, με συγκεκριμένες αναφορές σε σημαντικά ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα, καθώς και στα άρθρα των κυπριακών νόμων, που αφορούν το εν λόγω ζήτημα. Με την ανάλυση αυτή επιχειρείται να δοθεί μια γενική εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι ανήλικοι παραβάτες στην Κυπριακή Δημοκρατία και να διαφανούν τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή της.

Λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, της Ανολοκλήρωτης και ανέτοιμης συναισθηματικής και ψυχολογικής τους κατάστασης για την αντιμετώπιση ορισμένων καταστάσεων και της περιορισμένης ανάπτυξης της προσωπικότητας, τα παιδιά θεωρούνται ευαίσθητα. Ο ψυχικός τους κόσμος είναι ιδιαίτερα εύθραυστος και ο χαρακτήρας τους εύπλαστος άμεσα επηρεαζόμενος από ποικίλους παράγοντες και στοιχεία, που εντοπίζονται στο στενό και ευρύτερο περιβάλλον τους (οικογένεια, σχολείο, κοινωνία κ.α). Απόρροια αυτών των γεγονότων ή/και καταστάσεων είναι πως οι ανήλικοι αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα και δυσχέρειες κατά τη διεκπεραίωση της ποινικής διαδικασίας σε σχέση με τους ενήλικους υπόπτους ή κατηγορουμένους. Κυρίως για τους λόγους αυτούς κρίνεται πως αποτελεί αδήριτη και επιτακτική ανάγκη η ύπαρξη ειδικών εγγυήσεων και νομοθεσιών που να ρυθμίζουν τόσο την ποινική διαδικασία, όσο και τις ποινικές κυρώσεις των ανηλίκων. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι ανήλικοι χρειάζονται ειδικές εγγυήσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας για να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα όσα διεξάγονται ενώπιον τους (π.χ δικαστική διαδικασία) και να διασφαλίζεται ο σεβασμός και η άσκηση των δικαιωμάτων τους. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν τα πρόσωπα αυτά δεν κατανοούν τη διαδικασία ή τις συνέπειες των ενεργειών

τους (π.χ παραδοχή ή μη ομολογία), περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό το δικαίωμα για δίκαιη δίκη, με αποτέλεσμα να απειλείται η ακεραιότητα της δικαστικής διαδικασίας. Το γεγονός πως ο αριθμός των ανηλίκων παραβατών που διέπραξαν σοβαρά ποινικά αδικήματα (π.χ ληστεία) αλλά και μικροπαραβάσεις (π.χ κακόβουλη βλάβη σε περιουσία) έχει μειωθεί αισθητά στην Κύπρο δεν πρέπει να αποτελεί εφησυχαστικό παράγοντα⁽¹⁾. Η πρόβλεψη αυτών των ειδικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων, των οποίων η ύπαρξη κρίνεται εξαιρετικά σημαντική, εντοπίζεται τόσο σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο όσο και στην κυπριακή έννομη τάξη.

I. Ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα

Όσον αφορά το ζήτημα της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων παραβατών έχουν θεσπιστεί διάφορα κείμενα σε ευρωπαϊκό (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) και διεθνές επίπεδο (Γενικό Σχόλιο Αριθμός 10, Ελάχιστα Πρότυπα για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανήλικους Παραβάτες, Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων που στερούνται της προσωπικής τους Ελευθερίας, Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού

«οι ανήλικοι χρειάζονται ειδικές εγγυήσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας για να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα όσα διεξάγονται ενώπιον τους (π.χ δικαστική διαδικασία) και να διασφαλίζεται ο σεβασμός και η άσκηση των δικαιωμάτων τους»

(1) Στατιστικά Στοιχεία για την Εγκληματικότητα-Ανήλικοι (<http://www.police.gov.cy/>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

Ποινικό Δίκαιο

κ.α), που επιχειρούν να βελτιώσουν τις νομοθεσίες των κρατών για το εν λόγω ζήτημα και να προωθήσουν έναν εναλλακτικό και πιο σύγχρονο τρόπο αντιμετώπισης⁽²⁾. Μολονότι πρόκειται για διαφορετικά κείμενα εντούτοις έχουν ένα κοινό παραινόμενό που είναι το συμφέρον του παιδιού⁽³⁾. Εν πάση περιπτώσει όταν ο ανήλικος καταδικάζεται σε φυλάκιση, ή κρατείται, εφαρμόζονται ειδικά δικαιώματα. Με άλλα λόγια θα πρέπει ο χώρος φυλάκισης να είναι διαφορετικός από αυτόν των ενηλίκων⁽⁴⁾, να βελτιώνεται αδιαλείπτως το επίπεδο της εκπαίδευσης τους⁽⁵⁾, με την παρακολούθηση μαθημάτων ακόμα και εκτός του χώρου των φυλακών, και να τους δίδεται η δυνατότητα να επιτελούν εργασία της επιλογής τους, προκειμένου να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση⁽⁶⁾, για να διαβιώσουν αξιοπρεπώς μετά την αποφυλάκισή τους. Επιπρόσθετα έχουν πρόσβαση σε ιατρικές και ψυχιατρικές υπηρεσίες⁽⁷⁾, καθημερινές επισκέψεις από γονείς και τακτικές από φίλους καθώς και άδειες, προκειμένου να επιτευχθεί η σταδιακή επανένταξη τους στην κοινωνία⁽⁸⁾, και πρόσβαση σε ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες⁽⁹⁾. Δεν θα πρέπει να παραλείφθει πως, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω κείμενα, και στα δικαστήρια

πρέπει να ακολουθείται ειδική διαδικασία και να λαμβάνονται ειδικά μέτρα αφού σε αντίθετη περίπτωση το παιδί δεν μπορεί να αντιληφθεί τη διαδικασία. Στην υπόθεση S.C. v U.K (2004)⁽¹⁰⁾ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη⁽¹¹⁾ του ανηλίκου καθότι το εθνικό δικαστήριο παρέλειψε να λάβει ειδικά μέτρα, προκειμένου να αντιλαμβάνεται το παιδί τα όσα εκτυλίσσονταν ενώπιον του. Αυτά τα κείμενα κατοχυρώνουν τα δικαιώματα των παιδιών παραβατών, και έχουν μια παιδοκεντρική προσέγγιση, αποσκοπώντας στην αναμόρφωση και την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου. Μέσα από αυτά προκύπτουν κάποιες κατευθυντήριες γραμμές και κάποιες αρχές, τις οποίες τα Κράτη δεν μπορούν να παραβιάζουν. Με τον τρόπο αυτό κάθε κράτος που τα υιοθετεί εναρμονίζεται όχι μόνο με τη διεθνή αλλά και την ευρωπαϊκή νομοθεσία, εκσυγχρονίζοντας τις διατάξεις του, έτσι ώστε να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και νοοτροπία που επικρατεί (όχι τιμωρία, αλλά επιμόρφωση, κοινωνική επανένταξη, προστασία, συμφέρον και αποφυγή κοινωνικού στιγματισμού του παιδιού).

II. Υφιστάμενο Νομοθετικό Πλαίσιο

Προτού παρατεθεί η νομοθεσία που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις των ανηλίκων παραβατών εν Κύπρω κρίνεται σημαντικό να προσδιοριστούν εννοιολογικά οι όροι «ποινική νομοθεσία» και «ανήλικος», προκειμένου να διασαφηνιστεί το περιεχόμενό τους.

Με τον όρο «ποινική νομοθεσία» εννοείται το σύνολο των διατάξεων που καθορίζουν και προβλέπουν τον τρόπο με τον οποίο επιβάλλονται ειδικά μέτρα (ποινές) έναντι συγκεκριμένων παράνομων πράξεων, με σκοπό την αποκατάσταση της κοινωνικής ευρυθμίας και της έννομης τάξης⁽¹²⁾.

(10) S.C. v. the United Kingdom (2004) 17 BHRC 607

(11) Άρθρο 6 (1) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

(12) Τάχλης Χ., (2012), Ορισμός και σκοπός της ποινής, (<http://www.newsnow.gr/article/274938/orismos-kai-skepos-tis-poinis.html>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

(2) Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμόν 10 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Μέρος Γ.

(3) Άρθρο 40 (2) εδ.β,παρ.3 της Διεθνούς Σύμβασης των Δικαιωμάτων των Παιδιών.

(4) Άρθρο 13 (4) των Ελάχιστων Προτύπων για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανήλικους Παραβάτες; Άρθρο 29 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV.

(5) Άρθρο 38 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV; Άρθρο 40(4) της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού

(6) Άρθρο 40(4) της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού; Άρθρο 45 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV.

(7) Άρθρο 49 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV.

(8) Άρθρο 59 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV.

(9) Άρθρο 32 των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία Ανηλίκων στερημένων της ελευθερίας τους, Μέρος IV.

«όταν ο ανήλικος καταδικάζεται σε φυλάκιση, ή κρατείται, εφαρμόζονται ειδικά δικαιώματα»

Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων στην Κυπριακή έννομη τάξη

Με τον όρο «ανήλικος» εννοείται, γενικά στην κυπριακή νομοθεσία⁽¹³⁾, κάθε πρόσωπο που δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του. Ωστόσο, πέραν αυτού του γενικού κανόνα, στο πλαίσιο του Ποινικού Δικαίου και της παραβατικότητας των ανηλίκων εξετάζεται το πότε ένας ανήλικος θεωρείται ότι φέρει ποινική ευθύνη για μια παράνομη πράξη ή παράλειψή του. Δυνάμει του άρθρου 14 του Ποινικού Κώδικα (Κεφάλαιο 154) της Κυπριακής Δημοκρατίας, ποινική ευθύνη για μία παράνομη πράξη ή παράλειψη καταλογίζεται σε οποιοδήποτε πρόσωπο ηλικίας 14 ετών και άνω. Εν απλοίς λόγοις, αυτό σημαίνει ότι οποιοδήποτε πρόσωπο που δεν έχει συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας του δεν φέρει καμία απολύτως ποινική ευθύνη για οποιαδήποτε παράνομη πράξη ή παράλειψή του. Ειρήσθω εν παρόδω πως πριν την τροποποίηση που επέφερε ο Νόμος 18 (Ι)/2006⁽¹⁴⁾, με τον οποίο το ηλικιακό όριο αυξήθηκε σε 14 έτη, δεν υπήρχε ποινική ευθύνη για πρόσωπα κάτω των 10 ετών ενώ για τα πρόσωπα κάτω των 12 θεσπιζόταν μαχητό τεκμήριο μη ύπαρξης ποινικής ευθύνης⁽¹⁵⁾. Βέβαια, το ηλικιακό όριο διαφοροποιείται από κράτος σε κράτος.

Στην κυπριακή έννομη τάξη, μολονότι υπάρχουν διατάξεις που διασφαλίζουν τα δικαιώματα, δεν υφίσταται ένα ειδικά θεσμοθετημένο νομοθετικό πλαίσιο που να αφορά τους ανήλικους όπως σε άλλα κράτη της Ευρώπης (Σουηδία, Φινλανδία, Ελλάδα κ.α). Αντί αυτού υπάρχουν ορισμένες νομοθετικές προβλέψεις, διασχορπισμένες σε διάφορους νόμους που εφαρμόζονται αποκλειστικά στους ανήλικους παραβάτες, με τις επιβαλλόμενες ποινές, σε αρκετές περιπτώσεις, να ομοιάζουν με αυτές των ενηλίκων με κάποιες βέβαια

διαφοροποιήσεις που προσαρμόζονται στις απαιτήσεις κάθε υπόθεσης ξεχωριστά.

1) Περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος, Κεφάλαιο 157

Στην Κυπριακή Δημοκρατία ο μόνος νόμος που αναφέρεται αποκλειστικά σε ανήλικους παραβάτες είναι ο Περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος Κεφάλαιο 157, (εφεξής Νόμος ή Κεφ.157), που θεσπίστηκε το 1946 και τροποποιήθηκε τελευταία φορά το 1972. Ο συγκεκριμένος Νόμος, που αποτελείται από 25 άρθρα, ρυθμίζει τις διαδικασίες που ακολουθούνται στις ποινικές υποθέσεις ανηλίκων και τις ποινές που επιβάλλονται. Δεδομένου ότι τροποποιήθηκε τελευταία φορά το 1972 δεν μπορεί σήμερα να εξυπηρετεί κανονιστικά τις ανάγκες της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων. Παρόλα αυτά, επειδή ακριβώς αφορά αποκλειστικά τους ανήλικους, κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν ορισμένες βασικές πρόνοιές του. Το Κεφάλαιο 157 αντιμετωπίζει τους ανήλικους παραβάτες λαμβάνοντας υπόψη τόσο την ηλικία τους όσο και την προώθηση των συμφερόντων τους. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 5 του Κεφαλαίου 157 ρυθμίζει αρχικά τα ζητήματα αναφορικά με το δικαστήριο, δηλαδή ότι οι υποθέσεις ανηλίκων ειδικάζονται από Δικαστήριο Ανηλίκων που βρίσκεται σε διαφορετικό κτίριο ή χώρο από το Επαρχιακό Δικαστήριο και σε διαφορετικές ημέρες και ώρες. Πάντως στην Κύπρο οι υποθέσεις των ανηλίκων ειδικάζονται στο Επαρχιακό Δικαστήριο ή το Κακουργιοδικείο, ανάλογα με την υπόθεση, αφού δεν έχουν συγκροτηθεί εξειδικευμένα Δικαστήρια Ανηλίκων. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση Δημοκρατία ν. Αλέξη Αναστασίου⁽¹⁶⁾ στην οποία ο κατηγορούμενος, ηλικίας 17 ετών, δικάστηκε ενώπιον του Κακουργιοδικείου Λάρνακας για το ποινικό αδίκημα της ανθρωποκτονίας. Επιπλέον, με το ίδιο άρθρο, παρατηρείται πως προστατεύονται τα προσωπικά δεδομένα, αφού καθορίζεται πως παρόντες στην αίθουσα του δικαστηρίου είναι μόνο τα μέλη και οι υπάλληλοι του δικαστηρίου, οι δικηγόροι καθώς και μέλη

«οι υποθέσεις των ανηλίκων ειδικάζονται στο Επαρχιακό Δικαστήριο ή το Κακουργιοδικείο, ανάλογα με την υπόθεση, αφού δεν έχουν συγκροτηθεί εξειδικευμένα Δικαστήρια Ανηλίκων»

(13) Άρθρο 11(2) του Περί Συμβάσεων Νόμου - Κεφάλαιο 149; Άρθρο 6 του περί Δικαιωμάτων Προσώπων που Συλλαμβάνονται και Τελούν Υπό κράτηση Νόμου [163(Ι)/2005]; Άρθρο 2 του περί Υιοθεσίας Νόμου [19 (Ι)/1995].

(14) Ο περί Ποινικού Κώδικα (Τροποποιητικός) Νόμος του 2006 (Ν.18(Ι)/2006): Στο άρθρο 2 του εν λόγω νόμου τροποποιήθηκε και το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα για το κατώτατο ηλικιακό όριο καταλογισμού ποινικής ευθύνης.

(15) Άρθρο 2 του περί Ποινικού Κώδικα (Τροποποιητικού) Νόμου του 2006 (Ν.18(Ι)/2006)

(16) Δημοκρατία ν. Αλέξη Αναστασίου, Αρ.Υπ. 16022/2014

Ποινικό Δίκαιο

που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στην υπόθεση (οι γονείς ή οι κηδεμόνες δύνανται να παραστούν, εφ'όσον κριθεί αναγκαίο από το δικαστήριο), απαγορεύοντας συγχρόνως τη δημοσίευση στοιχείων του ανήλικου χωρίς την άδεια του δικαστηρίου. Σύμφωνα με το Κεφάλαιο 157 καθήκον του Δικαστηρίου Ανηλίκων είναι, μεταξύ άλλων, να εξηγεί άμεσα στο παιδί την κατηγορία που του προσάπτεται και μάλιστα σε απλή και κατανοητή γλώσσα [άρθρο 10(I)]. Όπως γίνεται αντιληπτό αυτό συμβαίνει γιατί ένας ανήλικος δεν μπορεί να γνωρίζει ούτε να κατανοεί το λεξιλόγιο και τους νομικούς όρους που χρησιμοποιούνται για την απαγγελία κατηγοριών. Ενδεικτικά, στην υπόθεση *R v. West London Youth Court*⁽¹⁷⁾ όπου ο κατηγορούμενος ήταν 15 ετών, ενώ σύμφωνα με γνωματεύσεις η νοητική του κατάσταση ήταν για παιδί 8 ετών, το δικαστήριο έλαβε ειδικά μέτρα για να μπορεί ο ανήλικος κατηγορούμενος να συμμετάσχει στη διαδικασία και να μην παραβιαστεί το δικαίωμά του στη δίκαιη δίκη, μεταξύ των οποίων ήταν και η χρήση απλής και κατανοητής γλώσσας («consise and simple language»). Επισημαίνεται πως το Δικαστήριο Ανηλίκων δύναται να αντλήσει πληροφορίες για τον ανήλικο⁽¹⁸⁾ (π.χ σχολικές επιδόσεις, εν γένει συμπεριφορά, ιατρικό ιστορικό κ.α) εφόσον το κρίνει σκόπιμο για την έκβαση της υπόθεσης. Αυτού του είδους οι πληροφορίες περιλαμβάνονται συνήθως στις εκθέσεις του Γραφείου Ευημερίας που καταρτίζονται για τις υποθέσεις των ανηλίκων παραβατών. Τα πιο σημαντικά ζητήματα της νομοθεσίας αφορούν τις επιβαλλόμενες ποινές, ειδικά της φυλάκισης, στις περιπτώσεις των ανηλίκων παραβατών. Το άρθρο 7 του Κεφαλαίου 157 υπογραμμίζει ότι σε περίπτωση που προφυλακιστεί ένας ανήλικος, ή παραπεμφθεί σε δίκη, η προφυλάκιση αυτή λαμβάνει χώρα σε αστυνομικό σταθμό και όχι στις φυλακές. Σημειώνεται πως η αστυνομία οφείλει και επιβάλλεται να μεριμνά ώστε ο ανήλικος να

μην έλθει σε επαφή με ενήλικο κατάδικο. Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών ρυθμίζεται από το άρθρο 12 του Κεφαλαίου 157. Δυνάμει του εν λόγω άρθρου σε περίπτωση που το Δικαστήριο Ανηλίκων ικανοποιηθεί για την ενοχή του ανηλίκου, μπορεί να ενεργήσει με έναν από τους ακόλουθους τρόπους: α) να απορρίψει την κατηγορία, β) να υποβάλλει τον παραβάτη υπό την εποπτεία «Κηδεμονικού Λειτουργού» (το καθήκον αυτό έχει ανατεθεί στις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων⁽¹⁹⁾), γ) να τον τοποθετήσει σε αναμορφωτικό σχολείο (που δεν έχει συγκροτηθεί ακόμη στην Κυπριακή Δημοκρατία), δ) να διατάξει την καταβολή προστίμου ή εξόδων για τις ζημιές που προκάλεσε ο παραβάτης (συνήθως η καταβολή γίνεται από τους γονείς ή κηδεμόνες, αφού ο ανήλικος δεν έχει δική του περιουσία) και ε) να επιβάλλει ποινή φυλάκισης, η οποία επισημαίνεται πως αποτελεί φλέγον και ακανθώδες ζήτημα με αποτέλεσμα να επικρατεί έντονος διαξίφισμός⁽²⁰⁾ μεταξύ των υποστηρικτών και των πολέμιων της. Πάντως ο Νόμος, στο ίδιο άρθρο, ορίζει ότι η φυλάκιση διατάσσεται μόνο όταν ο ανήλικος δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με κάποιο από τους ανωτέρω τρόπους και γενικότερα στην κυπριακή νομοθεσία η ποινή φυλάκισης ελαμβάνεται ως το έσχατο μέτρο⁽²¹⁾.

2) Περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος του 1996 [Νόμος 46(I)/1996]

Ένας ακόμη νόμος της Κυπριακής Δημοκρατίας που αφορά τους ανήλικους είναι ο Περί Κηδεμονίας και Άλλων Τρόπων Μεταχείρισης Αδικοπραγούντων Νόμος του 1996 (εφεξής Ν. 46(I)/1996). Η θέσπιση του συγκεκριμένου νομοθετήματος αποτελεί μια πολύ σημαντική εξέλιξη για την αντιμετώπιση των νεαρών παραβατών καθώς προβλέπει εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισής τους. Από τους πιο

«σε περίπτωση που προφυλακιστεί ένας ανήλικος, ή παραπεμφθεί σε δίκη, η προφυλάκιση αυτή λαμβάνει χώρα σε αστυνομικό σταθμό και όχι στις φυλακές»

(17) *R(TP) v West London Youth Court* [2005] EWHC 2583 (Admin)

(18) Νικολάου Ι., Παρέμβαση του Υπουργού για τα ζητήματα των ανηλίκων, στο Συνέδριο *Child friendly juvenile justice: from rhetoric to reality*, Λευκωσία, Κύπρος, 12 Μαΐου 2014 (<http://www.mjpa.gov.cy>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016).

(19) Νικολάου Ι., *op.cit.*

(20) Μίτλεττον Χ.Α., (2014), Θέσεις Δικηγόρων για τη δικαιοσύνη ανηλίκων στην Κύπρο, (<http://crime-in-crisis.com>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

(21) Νικολάου Ι., *op.cit.*; Άρθρο 12(2) του περί Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμου - Κεφάλαιο 157

Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων στην Κυπριακή έννομη τάξη

συνηθισμένους τρόπους αντιμετώπισης αποτελεί η έκδοση του διατάγματος κηδεμονίας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 5 του εν λόγω νόμου. Με τον τρόπο αυτό ο παραβάτης τίθεται υπό την επίβλεψη του «Κηδεμονευτικού Λειτουργού» (η περίοδος επίβλεψης δεν μπορεί να είναι μικρότερη του ενός έτους και μεγαλύτερη των τριών ετών). Το Διάταγμα Κηδεμονίας⁽²²⁾ μπορεί να περιλαμβάνει όρους κοινοτικής εργασίας, με τους οποίους ο παραβάτης εκτελεί εργασία χωρίς αμοιβή για ορισμένο χρόνο, εφόσον πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις, όπως για παράδειγμα η συγκατάθεσή του [άρθρο 6] ή όρους επιμόρφωσης, δηλαδή να παρακολουθεί μαθήματα, να παρουσιάζεται στον «Κηδεμονευτικό Λειτουργό», εφόσον πληρούνται και εδώ κάποιες προϋποθέσεις, όπως να αποδέχεται τους όρους, να έχουν γίνει οι κατάλληλες διευθετήσεις με τα αρμόδια υπουργεία κ.α [άρθρο 7]. Να σημειωθεί πως η παραβίαση των όρων του Διατάγματος Κηδεμονίας συνεπάγεται την επιβολή κυρώσεων στον ανήλικο από το δικαστήριο, όπως προνοείται στο άρθρο 8 του Ν. 46(I)/1996. Στην υπόθεση Αστυνομικός Διευθυντής Λεμεσού ν. Κωνσταντίνου Γεωργίου⁽²³⁾, το δικαστήριο αφού έλαβε υπόψη του συγκεκριμένα στοιχεία (οικογενειακή κατάσταση, έκθεση του Γραφείου Ευημερίας κ.α), επέβαλε ποινή φυλάκισης στον κατηγορούμενο, ηλικίας 17,5 ετών, επειδή παραβίαζε κατ'επανάληψη τους όρους των Διαταγμάτων Κηδεμονίας που του είχαν επιβληθεί (του είχε επιβληθεί Διάταγμα Κηδεμονίας με όρους κοινοτικής εργασίας, με τους οποίους δεν συμμορφώθηκε).

3) Περί Αποκαταστάσεως Καταδικασθέντων Νόμος του 1981 (Νόμος 70/1981)

Διατάξεις που αφορούν τους ανήλικους εντοπίζονται και στον Περί Αποκαταστάσεως Καταδικασθέντων Νόμο του 1981 (εφεξής Ν. 70/1981), που τροποποιήθηκε τελευταία φορά το 2004

[τροποποιητικός Ν. 228(I)/2004]. Συγκεκριμένα με την τροποποίηση αυτή οι προϋποθέσεις για την διαγραφή προηγούμενων καταδίκων [άρθρο 5 του Ν. 70/1981] όσον αφορά νέα πρόσωπα μέχρι και την ηλικία των 21 ετών δεν είναι τόσο αυστηρές⁽²⁴⁾. Κατ'αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στο νέο να επανενταχθεί στην κοινωνία και να επέλθει η αποκατάστασή του παρά το αδίκημα που διέπραξε.

4) Περί Παιδών Νόμος, Κεφάλαιο 352

Η ιδιαίτερη προστασία και φροντίδα που χρειάζεται ένας ανήλικος, ως ένα ευαίσθητο άτομο, κατοχυρώνεται και στον Περί Παιδών Νόμο, Κεφάλαιο 352. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο Ανηλίκων ικανοποιηθεί ότι το παιδί που βρίσκεται ενώπιον του χρήζει φροντίδας και προστασίας μπορεί να λάβει μέτρα αποσοπώντας, σε κάθε περίπτωση, στο όφελος και στο συμφέρον του παιδιού. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί πως το συμφέρον του παιδιού είναι η θεμελιώδης αρχή πάνω στην οποία στηρίζεται το Δικαστήριο για να εκδώσει την απόφασή του. Κάποια από τα μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 64 του Κεφαλαίου 352, είναι ή η τοποθέτηση του ανήλικου σε αναμορφωτικό σχολείο ή η ανάληψη της φροντίδας του από ένα ικανό πρόσωπο, είτε είναι συγγενής είτε όχι.

5) Περί Δικαιωμάτων Προσώπων που Συλλαμβάνονται και Τελούν υπό Κράτηση Νόμος του 2005 [Νόμος 163 (I)/2005]

Μία επίσης πολύ σημαντική μεταρρύθμιση στο συγκεκριμένο τομέα αποτελεί η θέσπιση του Περί των Δικαιωμάτων Προσώπων που Συλλαμβάνονται και Τελούν υπό Κράτηση Νόμου του 2005 [Ν. 163 (I)/2005]. Ο νόμος αυτός, γενικά, θεσπίζει κανόνες με τους οποίους ρυθμίζονται οι συνθήκες κράτησης, η αξιοπρεπής μεταχείριση και τα δικαιώματα συλληφθέντων και κρατούμενων. Το άρθρο 6 του εν λόγω νόμου κατοχυρώνει το δικαίωμα ενημέρωσης γονέων και κηδεμόνων, σε σχέση με τη σύλληψη προσώπων κάτω των 18 ετών. Ορίζεται ότι η αστυνομία έχει την υποχρέωση να

«η παραβίαση των όρων του Διατάγματος Κηδεμονίας συνεπάγεται την επιβολή κυρώσεων στον ανήλικο από το δικαστήριο»

(22) Νομική Υπηρεσία Κυπριακής Δημοκρατίας. Ποινικό Δίκαιο. Διάταγμα Κηδεμονίας (<http://www.law.gov.cy/>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

(23) Αστυνομικός Διευθυντής Λεμεσού ν. Κωνσταντίνου Γεωργίου, Αρ. Υπ. 34504/10

(24) Νικολάου Ι., *ο.π. cit.*; Άρθρο 12(2) του Περί Αδικπραγμάτων Ανηλίκων Νόμου - Κεφάλαιο 157

Ποινικό Δίκαιο

ενημερώνει άμεσα τους γονείς ή τους κηδεμόνες για τη σύλληψη ή την κράτηση του ανηλίκου, για τους λόγους που αυτή διενεργήθηκε και, αν κριθεί αναγκαίο, να ενημερώσει και τις Υπηρεσίες της Κοινωνικής Ευημερίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στο άρθρο 10 του νόμου ορίζεται ρητώς ότι σε περίπτωση που ανακρίνεται πρόσωπο κάτω των 18 ετών ή πρόσωπο με πνευματική ανεπάρκεια, ο δικηγόρος του πρέπει να είναι παρών καθ' όλη τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας. Ακόμη, το άρθρο 12(3), κατοχυρώνει το δικαίωμα των γονέων ή κηδεμόνων του ανηλίκου να παρευρίσκονται σε όλες τις συναντήσεις ή την επικοινωνία που έχει με το δικηγόρο του καθώς και σε κάθε ιατρική εξέταση, περιθαλψη ή και παρακολούθησή του [άρθρο 27(2)]. Αντιλαμβάνεται κανείς πως ο σκοπός αυτών των δύο άρθρων είναι η προστασία του ίδιου του ανηλίκου από τυχόν παραβιάσεις των δικαιωμάτων του κατά την διάρκεια των απαιτούμενων διαδικασιών. Βέβαια, επειδή οι ανήλικοι είναι μια ευαίσθητη ομάδα προσώπων, οι συγγενείς, γονείς ή κηδεμόνες, μπορούν να τους επισκέπτονται σε καθημερινή βάση (δικαίωμα που δεν κατοχυρώνεται για τους ενήλικους παραβάτες), σε ιδιαίτερο χώρο του κρατητηρίου, παρουσία μέλους της αστυνομίας ή του προσωπικού της φυλακής, όπως προνοείται στο άρθρο 16(1). Σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο νόμος κάθε κρατούμενος ή συλληφθείς πρέπει να ενημερώνεται το συντομότερο δυνατό για τα δικαιώματά του. Στην περίπτωση όμως των ανηλίκων, δηλαδή ατόμων κάτω των 18 ετών, θα πρέπει, εκτός από τους ίδιους, να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους και οι γονείς ή οι κηδεμόνες τους [άρθρο 17(2)]. Μία από τις πιο σημαντικές διατάξεις του νόμου αυτού, είναι ότι ο ανήλικος κρατούμενος κρατείται σε χώρο διαφορετικό από αυτό των ενηλίκων [άρθρο 20 (α)], ενώ προβλέπεται και διαφορετικός χώρος κράτησης ανάλογα με το φύλο του [άρθρο 20 (β)]. Πρόκειται για μία εξαιρετικά σημαντική διάταξη αφού με τον τρόπο αυτό ο ανήλικος, ως ευάλωτος, προστατεύεται σε μεγάλο βαθμό (π.χ μπορεί κάποιος ενήλικος να τον χρησιμοποιήσει, να τον βλάψει, να τον εκμεταλλευτεί κ.α).

III. Δυσχέρειες εφαρμογής

Με την ύπαρξη του Κεφαλαίου 157 καθώς και των λοιπών νομοθετικών διατάξεων που αναφέρθηκαν παραπάνω, δεν συνεπάγεται ότι η Κύπρος έχει ένα ειδικό σύστημα κανόνων που εφαρμόζεται στους ανηλικούς. Αλγεινή εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ενώ αυτές οι νομοθετικές διατάξεις προβλέπουν την ύπαρξη ειδικών Δικαστηρίων Ανηλίκων, σχολείων αναμόρφωσης και ειδικών σωφρονιστικών καταστημάτων, στην πράξη δεν υφίστανται. Ως εκ τούτου, οι ανήλικοι παραβάτες δικάζονται στα Επαρχιακά Δικαστήρια ή στα Κακουργιοδικεία, στα οποία δικάζονται και οι ενήλικοι, τα οποία επιφορτίζονται το ρόλο του Δικαστηρίου Ανηλίκων. Φυλακίζονται στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, σε κοινό κτίριο με ενήλικους, με τη διαφορά πως οι ανήλικοι βρίσκονται σε ξεχωριστή πτέρυγα και μάλιστα χωρίς να διαχωρίζονται βάσει του φύλου τους (οι ανήλικοι στις κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας, άρρενες και γυναίκες, βρίσκονται στην ίδια πτέρυγα). Εύλογα λοιπόν γεννάται το ερώτημα κατά πόσο έχουν σημειωθεί φαινόμενα εκμετάλλευσης ή βίας εντός των φυλακών, εναντίον των ανηλίκων. Ο Νόμος προβλέπει την ύπαρξη ειδικού αναμορφωτικού σχολείου, στο οποίο τοποθετείται ο ανήλικος σε ειδικές περιπτώσεις, το οποίο όμως δεν έχει δημιουργηθεί στην Κύπρο. Επιπρόσθετα, η ίδια η νομοθεσία παρουσιάζει παρεκκλίσεις με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή και διεθνή, καθώς τόσο η θέσπιση του Νόμου για τους ανηλικούς, όσο και οι τροποποιήσεις, είναι παρωχημένες με αποτέλεσμα να μην εξυπηρετεί ικανοποιητικά τις σύγχρονες ανάγκες στον τομέα της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων. Σημειώθηκαν βέβαια κάποιες προσπάθειες εκσυγχρονισμού της υφιστάμενης νομοθεσίας με την κατάθεση ενός προσχεδίου νομοσχεδίου⁽²⁵⁾, που προέβλεπε εναλλακτικές ποινές και διαδικασίες για την περίπτωση των ανηλίκων, χωρίς ωστόσο να σημειώνεται κάποια εξέλιξη. Επιπρόσθετα,

«η αστυνομία έχει την υποχρέωση να ενημερώνει άμεσα τους γονείς ή τους κηδεμόνες για τη σύλληψη ή την κράτηση του ανηλίκου»

(25) Προσχέδιο Νομοσχεδίου που κατατέθηκε από την Επίτροπο Νομοθεσίας και Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στους αρμόδιους φορείς της Κυπριακής Δημοκρατίας (<http://www.childcom.org.cy>, τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων στην Κυπριακή έννομη τάξη

έχει παρατηρηθεί πως, σε κάποιες περιπτώσεις, οι ποινές που επιβάλλονται είναι αυτές που επιβάλλονται και σε ενήλικους, με κάποιες ελαφρύνσεις, αφού το δικαστήριο αναγνωρίζει το νεαρό της ηλικίας του παραβάτη. Πάντως, τα δικαιώματα των ανηλίκων παραβατών, αν και υπάρχουν ελλείψεις και δυσχέρειες εφαρμογής της νομοθεσίας, προστατεύονται σε κάποιο βαθμό.

IV. Κριτική Προσέγγιση

Κατά την κρίση του συγγραφέα, η αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων κρίνεται ανεπαρκής καθότι η Κυπριακή Δημοκρατία παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις στον τομέα της αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών (π.χ απουσία ειδικών κέντρων κράτησης, ειδικών Δικαστηρίων, ειδικής νομοθεσίας ανηλίκων κ.α.), που θα πρέπει άμεσα να καλύψει. Περαιτέρω, στη σύγχρονη εποχή, την εποχή της τεχνολογίας και της πληροφόρησης, η δυνατότητα αντίληψης και το αίσθημα ευθύνης των ανηλίκων είναι πολύ πιο ανεπτυγμένα σε σχέση με τα παλαιότερα χρόνια γεγονός που, κατά τη γνώμη μου, υπαγορεύει την υιοθέτηση ενός χαμηλότερου ηλικιακού ορίου για τον καταλογισμό της ποινικής ευθύνης. Επ' αυτού αποτελεί κοινό μυστικό πως παιδιά μικρότερης ηλικίας από αυτήν που προβλέπεται για τον καταλογισμό της ποινικής ευθύνης, ήτοι των 14 ετών, τελούν εν γνώσει τους παράνομες πράξεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η βία στα ποδοσφαιρικά γήπεδα και ειδικότερα η συμμετοχή και ανηλίκων στους «οργανωμένους οπαδούς» μιας ποδοσφαιρικής ομάδας που, συνήθως, είναι υπεύθυνοι για την πρόκληση σοβαρών επεισοδίων, η σύσταση και συμμετοχή των ανηλίκων σε ομάδες («συμμορίες»), σε διάφορες επαρχίες της Κυπριακής Δημοκρατίας, που διαπράττουν ποινικά αδικήματα (συνήθως η κλοπή δικύκλων) και η οδήγηση μοτοσυκλετών από ανήλικους χωρίς άδεια⁽²⁶⁾. Συνεπώς, επειδή ακριβώς έχει καταγραφεί η διενέργεια αξιόποινων πράξεων και από μικρότερης ηλικίας πρόσωπα είναι η θέση του συγγραφέα ότι το κατώτατο ηλικιακό όριο για τον

καταλογισμό της ποινικής ευθύνης θα πρέπει να είναι τα 12 έτη, προκειμένου τα παιδιά να αντιλαμβάνονται από μικρή ηλικία πως υπάρχουν όρια μέσα στα οποία οφείλουν να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους, ώστε να αποφεύγεται η τέλεση παράνομων πράξεων και κατ' επέκταση η διαμόρφωση ενός χαρακτήρα με παραβατικές τάσεις, που δύσκολα μεταβάλλεται. Όσον αφορά τις ποινές πιστεύω ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το είδος του αδικήματος (πλημμέλημα ή κακούργημα). Εκεί που πράγματι η παράνομη πράξη επισύρει ποινή φυλάκισης θα πρέπει να επιβάλλεται αντί των μέτρων της κοινοτικής εργασίας, της κηδεμονίας σε «Κηδεμονευτικό Λειτουργό», προκειμένου ο ανήλικος να αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κατάστασης και τις συνέπειες της παράνομης πράξης του. Όμως, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να γίνεται σεβαστή η προσωπικότητα του και οι βασικές του ανάγκες (π.χ εκπαίδευση, ανάπτυξη ταλέντων, μόρφωση κ.α.). Εν απλοίς λόγοις, πρέπει να υπάρχει ένας συνδυασμός της ποινής, με την οποία να αντιλαμβάνεται ο ανήλικος το κακό που προκάλεσε, και των αναγκών του. Πριν όμως φτάσει κανείς στην παραβίαση του νόμου και την ποινική αντιμετώπιση του παραβάτη πρέπει να δίδεται έμφαση στην πρόληψη και όχι στην καταστολή (όπως είπε και ο Ιπποκράτης, «κάλλιον το προλαμβάνειν του θεραπεύειν»), που επιτυγχάνεται με τη θέσπιση ειδικών μέτρων, όπως της έρευνας των συνθηκών διαβίωσης και του τρόπου αντιμετώπισης του ανηλίκου από τον οικογενειακό του περίγυρο, καθότι τα πολύ σοβαρά οικογενειακά προβλήματα (φερεπείν ξυλοδαρμός ανηλίκου, παραμέλησή του από τους γονείς κ.α) μπορούν να αποτελέσουν καθοριστικό παράγοντα που οδηγεί το παιδί στην παραβίαση της νομοθεσίας. Από τη στιγμή που ένας ανήλικος παραβιάζει το νόμο, ειδικά μικρής ηλικίας, η ύπαρξη ενός Γραφείου Ευημερίας, το οποίο θα υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, με εξειδικευμένο προσωπικό που θα βοηθά και θα κατευθύνει τον παραβάτη, κρίνεται αναγκαία⁽²⁷⁾. Εξάλλου η αντιμετώπιση των

«το κατώτατο ηλικιακό όριο για τον καταλογισμό της ποινικής ευθύνης θα πρέπει να είναι τα 12 έτη»

(26) Νικήτα ν. Αστυνομίας (1997) 2 Α.Α.Δ. 75

(27) Στεφάνου Η., Οι προληπτικές στοχεύσεις της ποινικής νομοθεσίας στην Κύπρο, Διεθνές Συνέδριο Ποινικό Δίκαιο

Ποινικό Δίκαιο

ανηλίκων παραβατών είναι ένα λεπτό έργο και η ανάγκη για αναμόρφωση υπερβολικά έντονη⁽²⁸⁾. Κατά την κράτηση ή φυλάκιση του ανηλίκου θα πρέπει οι αρμόδιες αρχές να εφαρμόζουν όλα τα κατοχυρωμένα δικαιώματα του παιδιού, όπως το επιτάσσει το περί δικαίου αίσθημα. Η κράτηση σε διαφορετικό χώρο από ενήλικους παραβάτες είναι επιβεβλημένη και η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να επιλύσει το ζήτημα αυτό άμεσα. Με την απουσία ειδικών φυλακών αποκλειστικά για ανήλικους οι πιθανότητες υποτροπής αυξάνονται σημαντικά. Συνεπώς θεωρώ ότι η Κυπριακή Νομοθεσία πλήρως συμμορφούμενη με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς διατάξεις, με τον εκσυγχρονισμό των εγγυήσεων της, με τη δημιουργία ειδικών χώρων κράτησης, ειδικής νομοθεσίας αποκλειστικά για ανήλικους και με εξειδικευμένο προσωπικό των αρμόδιων αρχών, θα είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό αποτελεσματική, αφού ή θα τιμωρεί αυτόν που διέπραξε ένα πολύ σοβαρό αδίκημα (π.χ φόνος) ή θα βοηθά τον ανήλικο να συνειδητοποιήσει το λάθος του, να αναπτύξει τις γνώσεις, τις ικανότητες και τα ταλέντα του, να κρατήσει στενή επαφή με την οικογένειά του και εν τέλει να επανενταχθεί στην κοινωνία, διαβιώνοντας ως ένας συνειδητοποιημένος και νομοταγής πολίτης.

Συμπέρασμα

Εν κατακλείδι, από την παράθεση της σχετικής νομοθεσίας που ρυθμίζει τον τρόπο ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων παραβατών, συνάγεται ότι στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπάρχει ειδική νομοθεσία ανηλίκων παραβατών, αλλά διασκορπισμένες διατάξεις σε διάφορα νομοθετήματα, ενώ η ύπαρξη ενός και μόνο νόμου (Περὶ Αδικοπραγούντων Ανηλίκων Νόμος, Κεφάλαιο 157) και μάλιστα αποικιοκρατικού και παρωχημένου, δεν πρέπει να ελκυσθάνεται ως ένα ειδικό νομοθετικό

πλαίσιο για ανήλικους παραβάτες. Επίσης, η παντελής απουσία κτιριακών εγκαταστάσεων (Δικαστήριο Ανηλίκων, Φυλακές Ανηλίκων κ.α) και ειδικής νομοθεσίας στην Κύπρο, σε συνδυασμό με το αγεφύρωτο, προς το παρόν, χάσμα μεταξύ της εθνικής νομοθεσίας και των ευρωπαϊκών και διεθνών κειμένων, καταδεικνύουν την ανάγκη εκσυγχρονισμού και προσαρμογής στα σύγχρονα δεδομένα των ποινικών διατάξεων που αφορούν τους ανήλικους παραβάτες. Η Δημοκρατία πρέπει να προβεί σε μια σειρά από ενέργειες όπως είναι η υιοθέτηση ειδικής νομοθεσίας, η δημιουργία ειδικών κέντρων κράτησης, η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού σε ζητήματα διαχείρισης παραβατών ανηλίκων και επιμόρφωση του υφιστάμενου και η κατάρτιση εγχειριδίων μεταχείρισης ανηλίκων δραστών με την αρωγή διάφορων επαγγελματιών ομάδων (δικηγόρων, αστυνομικών, δικαστών κ.α). Με τον τρόπο αυτό, τα μέτρα που προβλέπονται θα είναι περισσότερο αποτελεσματικά, περιορίζοντας φαινόμενα υποτροπιασμού ή κατάφωρης παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού. Επί του παρόντος όμως η όλη διαδικασία θα διεξάγεται με τα υφιστάμενα δεδομένα (ήτοι με παρωχημένες και διασκορπισμένες διατάξεις, που χρήζουν άμεσης τροποποίησης, καθώς και με τις ελλείψεις των υποδομών), με ό,τι αυτό συνεπάγεται τόσο για τα θεσμικά όργανα που καλούνται να την ακολουθήσουν, όσο και για τους άμεσα επηρεαζόμενους, που είναι οι ίδιοι οι ανήλικοι.

.....

«Η Δημοκρατία πρέπει να προβεί σε μια σειρά από ενέργειες όπως είναι η υιοθέτηση ειδικής νομοθεσίας, η δημιουργία ειδικών κέντρων κράτησης, η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού σε ζητήματα διαχείρισης παραβατών ανηλίκων»

και Πρόληψη του Εγκλήματος: Εμπειρίες και Θεωρητικές Προοπτικές, Λευκωσία, Κύπρος, 5 και 6 Νοεμβρίου 2010, (http://www.ksfp.com.cy/documents/Stoxefseis_Pinikis.pdf τελευταία πρόσβαση στις 15/4/2016)

(28) Πιτς Γ., *Sentencing in Cyprus* (2007, 2η έκδοση, Λευκωσία) 88-90